

Adl, Gudomlig rättvisa

**Tio lektioner i Gudomlig
rättvisa för ungdomar**

Av: Nasser Makarem Shirazi

Svensk översättning från Persiska:
Seyed Mohammad Fazlhashemi

Association of the Islamic Unity in Sweden,
Stockholm 1992.

Publicerad av Islamiska kulturbiblioteket i Malmö 1998-10-02

Till minne av Christina Ghazâl

Min Hustru, vår mamma!

Sedan du antog Islam som religion och ideologi,
som livssätt och attityd, var rättvisa och
jämlighet tyngdpunkten i dina handlingar och värderingar.
Alla som kände dig, vet hur mycket du
sympatiserade med svaga och förtryckta.
Islamiska moralen satte du upp i dina relationer och handlingar.

Oh, min hustru, vad jag saknar dig.
Jag saknar dig,
Jag saknar dig,
Jag saknar dig.

Oh, vår MAMMA, vad vi saknar dig.

Vi saknar dig,
Vi saknar dig,
Vi saknar dig.

*Mostafa, Ismail,
Jamil och Badran*

Förord

Den härlillaboken ingår i en serie på fem böcker i vilka författaren behandlar trons fem pelare enligt den *shi'itiska* rättsskolan. Dessa fem pelare är "*Tawhid*". Guds enhet, "*Nobuwwat*", profetskapet, "*Ma'ad*", domedagen, "*Imamat*", ledarskapet och "*Adl*", Gudomlig rättvisa. De två sista punkterna eller pelarna utgör det specifika med den *shi'itiska* rättsskolan.

Böckerna som ursprungligen har skrivits på persiska vänder sig i första hand till ungdomar med förkunskaper i den islamiska läran, vilket har inneburit att författaren undviker allt för invecklade teologiska diskussioner. Detta hindrar dock inte att han i vissa avsnitt redogör för den *shi'itiska* rättsskolans ställning och vad som särskiljer den från andra rättsskolor såsom dem inom den *sunnitiska* grenen i Islam.

För den oinvigde kan diskussionen i vissa avseenden te sig något obekant, eftersom den går in på ämnen som skiljer sig avsevärt från dem som är aktuella i dagens svenska samhälle. Detta betyder dock inte att tänkesättet i sig skulle radikalt skilja sig från den europeiska idéhistoriska traditionen. Författaren har därför försökt att med hjälp av vardagliga exempel underlätta förståelsen av problematiken.

Även om läsaren skulle sakna förkunskaper i Islam är frågorna av den karaktären som kan uppstå hos alla som på något sätt har funderat kring tillvarons urgrund och Guds ställning i tillvaron.

Slutligen önskar vi å föreläsningen Association of the Islamic unity in Swedens vägnar rikta ett särskilt tack till familjen Ghazal, som genom sitt ekonomiska bidrag möjliggjorde bokens utgivning.

Utgivaren

I Guds den barmhärtige förbarmarens namn

Första lektionen

Vad är rättvisa?

Varför har just rättvisa kommit att bli en av de Guds egenskaper som utgör trons fem pelare?

Vad är skillnaden mellan rättvisa och jämlikhet?

Innan vi ger oss in i den diskussionen måste vi göra klart för oss varför de lärda har valt just rättvisan som en av trons fem pelare.

I den islamiska läran är Gud "allvetande", "allsmäktig", "rättvis", "barmhärtig", "medlidsam", "evig", "skapare" m.m. Men varför har man valt rättvisa bland alla dessa egenskaper?

För att besvara denna viktiga fråga måste vi först och främst lägga märke till följande punkter:

1. Anledningen till att rättvisan är så viktig är att många andra egenskaper bygger på den. 'Adl, eller rättvisa innebär att ställa någonting på dess rätta plats. På så sätt kan man förstå att sådana egenskaper som "barmhärtighet", "medlidande" etc. är beroende av Guds rättvisa.

2. Domedagsfrågan eller återuppståndelse efter döden, är också avhängig av den gudomliga rättvisan. Likaså är profeternas uppgift beroende av denna egenskap.

3. Redan i början av islams historia uppstod en konflikt mellan olika grupper bland teologerna angående den islamiska lärans syn på den gudomliga rättvisan. En grupp muslimer inom den sunnitiska grenen och som kallades för *ash'ariter* ansåg att man inte kunde skilja mellan rättvisa och orättvisahandlingar hos Gud. De ansåg att allt vad Gud gjorde var rättvist. De ansåg vidare att människan inte enbart med hjälp av sitt förnuft kunde skilja mellan "gott" och "ont". Dvs. att det inte fanns något som i sig var "gott" eller "ont". De kunde inte föreställa sig att människor skulle kunna avgöra om en sådan handling, som att göra en god gärning eller en ond gärning, var god eller ond. Ash'ariterna var kända för att ha flera liknande märkliga misstolkningar av den islamiska läran.

En annan grupp bland de islamiska teologerna som kallades för *mu'taziliterna*, vilka också tillhörde den sunnitiska grenen av islam, samt *shi'iterna* ansåg däremot att Gud var rättvis och att Han aldrig begick orättvisa handlingar.

Senare delade man dessa grupper i två huvudkategorier. Den andra gruppen kallades för '*adlia*-gruppen ¹ vars kännetecken var att den räknade rättvis principen bland sina främsta principer medan den första gruppen, dvs. ash'ariterna döptes till *qair 'adlia*-gruppen. ² Shi'iterna tillhörde som det framgick tidigare '*adlia*-gruppen.

Shi'iterna skilde sig från andra grupper inom den s.k. '*adlia*-gruppen genom att välja en annan princip, dvs. principen om *imamat*, vilket betyder ledarskap, som en av sina främsta principer.

Man bör dock komma ihåg att när diskussionen rör sig om rättvisa i samband med *imamat*, så gäller det den *shittiska* rättsskolan.

4. Med tanke på att religionens fundament sammanhänger med dessa principer, och att den gudomliga rättvisans återspeglning i det mänskliga samfundet är av utomordentligt stor betydelse,

och dessutom med tanke på att rättvisan utgör en av de viktigaste grundpelarna i det mänskliga samfundet, så utgör valet av rättvisepincipen som en av tronens pelare nyckeln till rättvisans etablerande i de mänskliga samfunden. Och den innebär kamp mot varje form av orättvisa.

Enligt rättvisepincipen härskar gudomlig rättvisa över hela världsalltet. Detta visar nödvändigheten av att även i de mänskliga samfunden rättvisa måste vara gällande i alla avseenden.

Hela det skapade världsalltet bygger på gudomlig rättvisa, och de mänskliga samfunden kan inte bestå utan den.

Vad är rättvisa?

Rättvisa har två olika innebörder:

A. Detta ords extensiva innebörd är, så som det framgick, att ställa allting på dess rätta plats, vilket innebär balans och jämvikt. Denna tolkning av rättvisa härskar över hela det skapade världsalltet, universum, inom atomen, i människans struktur, på alla planeter och i alla varelser m.m.

Detta är också innebörden av islams profet Mohammads, frid vare med honom, tradition, *sunna*, och den lyder enligt följande: "På rättvisa står jorden och himlarna".

Om den balans som råder mellan exempelvis gravitationskraften och de krafter som motverkar den skulle rubbas, så förlorar jorden sin balans och den ena eller andra kraften segrar och leder till jordens fördärv. Antingen dras jorden till solen och brinner eller så går jorden ur sin bana och förstörs i den oändliga rymden.

B. Den andra innebörden av ordet är att ta hänsyn till människors rättigheter. Motsatsen till detta är förtryck, vilket innebär att kränka andras rättigheter eller ta deras rätt och tillägna sig den, eller ge den till andra, eller utsätta någon för diskriminering, vilket innebär att vissa får sina rättigheter tillgodosedda medan andra inte får det.

Båda tolkningarna gäller för Gud även om den första är mer övergripande. Vi kommer att beröra den andra innebörden i följande diskussioner.

Meningen med gudomlig rättvisa är att man varken får kränka någons rättigheter eller ge dennes rätt till någon annan, samt att man inte får diskriminera folkgrupper. Gud är rättvis i alla avseenden och vi kommer att föra fram våra argument angående detta i kommande lektioner.

Förtryck och orättvisa, vare sig de må syfta till att kränka någons rättigheter eller ge dennes rättigheter åt någon annan, eller diskriminering, har ingen plats hos Guds obefläckade väsen. Han kommer aldrig att bestraffa den som har gjort goda gärningar, och uppmuntrar aldrig den som gör onda gärningar. Han straffar aldrig någon för en annan människas synder, och bestraffar

aldrig urskillningslöst. Även om alla i ett samhälle skulle vara syndare utom en enda, så kommer Gud att skilja hans räkenskap från andras. Denne kommer inte att bestraffas med syndarna.

De islamiska teologerna som kallades för *ash'aterna* påstod att "om Gud sänder sina profeter till helvetet och syndarna till paradiset, är detta inte orättvist". Detta är en missuppfattning av den gudomliga rättvisan och kan snarare liknas vid ett oförskämt och grundlöst påstående. Den vars förnuft inte är besudlat med vidskepelser lämnar sådana påståenden därhän.

Skillnaden mellan rättvisa och jämlikhet:

En annan punkt som vi med nödvändighet måste ta upp i denna lektion är att man ibland förväxlar rättvisa och jämlikhet. Man tror att rättvisa innebär att jämlikhet skall upprätthållas, fast så inte är fallet.

Jämlikhet är inte ett villkor för rättvisa, utan rättigheter och prioriteringar är vad som måste beaktas i rättvisefrågor. Det är exempelvis inte rättvist att ge alla elever i en klass samma betyg oavsett deras begåvning. Rättvisa mellan två arbetare är inte att ge like lön till båda, oavsett deras prestationer eller arbetsuppgifter.

Rättvisa i de nämnda fallen är att betygsätta varje elev i enlighet med dennes kunskaper och färdigheter och att ge varje arbetare lön i enlighet med det arbete denne utfört.

I naturen betyder rättvisa i dess extensive betydelse samma sak. Det vore inte rättvist om en vals hjärta, när valen väger flera tusen kilo, skulle väga lika mycket som en liten sparvs hjärta. Eller att ett stort och gammalt träd skulle ha lika mycket rötter som en liten planta. Om så vore skulle det vara ytterst orättvist.

Rättvisa betyder att varje varelse får vad den skall ha i proportion till sin förmåga.

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Varför har man bland alla Guds egenskaper valt rättvisa som en av trons fem pelare?
2. Vilka var *ash'aterna*? Vad ansåg de?
3. Hur påverkar tron på rättvisa det mänskliga samfundet?
4. Hur många betydelser har begreppet rättvisa? Beskriv dem!
5. Innebär rättvisa samma sak som jämlikhet?

Andra lektionen

Bevisen för Guds rättvisa

1. Gott och ont i sig i enlighet med förnuftet:

Vi fick tidigare veta att det är nödvändigt att veta att vårt förnuft i stor utsträckning kan skilja mellan gott och ont. Detta är vad de lärda kallar gott och ont i sig.

Vi vet t.ex. att rättvisa och godhet är gott medan förtryck och snikenhet är ont. Även innan religionen talar om det för oss står det klart hur dessa saker förhåller sig. Å andra sidan finns det områden där förnuftet ensamt inte är tillräckligt för att hjälpa oss och där vi måste söka de gudomliga ledarnas och profeternas vägledning.

Även om en del muslimer, t.ex. ash'ariterna, förnekade förnuftets förmåga att uppfatta det goda och det onda i sig, och t.o.m. ansåg att i frågor om rättvisa och förtryck endast religionen kan visa oss vägen, måste vi säga att en sådan uppfattning är helt felaktig.

Om vårt mänskliga förnuft inte har denna förmåga att uppfatta gott och ont, hur kan vi då veta att Gud inte sänder sitt budskap genom lögnare? Jo, då vi säger att lögnen är ond och att det är omöjligt att Gud skulle ljuga, då vet vi an Guds löften är sanna och att Hans utsagor alla är sanna. Han uppmuntrar aldrig lögnare och lämnar inte sina underverk och mirakler i en falsk persons händer.

Härigenom vet vi att man kan lita på vad religionen säger. Härur drar vi slutsatsen att tron på gott och ont i sig härstammar från religionen. Lagg särskilt märke till detta!

Låt oss återgå till bevisandet av den gudomliga rättvisans existens.

För att ta reda på denna sanning måste vi veta följande:

2. Varur uppstår det onda?

A. Okunnighet: Det händer att en förtryckare inte vet vad han egentligen gör. Han vet inte an han kränker en annan människas rättigheter. Han är med andra ord ovetande om detta.

B. Nöd: Det händer att nöden frestar människan att utföra en satanisk handling och t.ex. ta någonting som tillhör andra. Om han kunde försörja sig skulle det inte finnas någon anledning till att utföra en sådan handling.

C. Oförmåga: Det händer att man inte vill kränka andras rättigheter men saknar förmågan att inte göra detta och omedvetet begår en ond gärning.

D. Egoism, hämndlystnad och missunnsamhet: Det händer att inget av det ovan nämnda är inblandat, utan att det rör sig om sådant som egoism, missunnsamhet, ren hämndlystnad eller önskan att ha ensamrätt till någonting, vilket förmår en att begå en ond gärning.

Då ingen av dessa onda egenskaper finns hos Gud, eftersom han är allvetande, allsmäktig, inte behöver någonting och är barmhärtig mot allt, så är det meningslöst att påstå att Han skulle begå något ont.

Han är ett obegränsat väsen vars perfektion är utan gränser. Från Honom kommer enbart godhet, rättvisa och barmhärtighet. Om han straffar dem som begår onda gärningar, är detta i själva verket resultatet av deras egna handlingar, som när någon som missbrukar narkotika eller dricker alkoholhaltiga drycker drabbas av dödliga sjukdomar.

Den heliga Koranen säger: "Skolen I väl få något annat än edra gärningars lön?" ³

3. Koranen och den gudomliga rättvisan:

Man bör lägga märke till att Koranen har betonat denna punkt på flera ställen. I den tionde suran, eller kapitlen, i Koranen vers 45 kan man läsa följande: "Gud gör förvisso ej människorna den ringaste orätt, utan människorna göra orätt mot sig själva."

På ett annat ställe, närmare bestämt sura 4, vers 44, står det att: "Gud gör förvisso ingen ett grand för när, och är det en god gärning, så gäldar Han den i dubbelt mått och giver stor lön hos sig själv."

Angående domedagen kan vi läsa följande i Koranen, "Och vi skola uppställa riktiga vågskålar tilluppståndelsens dag, och ingen skall lida orätt." ⁴ Med vågskålar syftar man på den symboliska betydelsen av medel med vilkas hjälp gott och ont skiljs åt och mäts.

4. Inbjudan till rättvisa och jämlikhet:

Vi sa tidigare att människans egenskaper skall vara en återspeglning av Guds egenskaper, och i det mänskliga samfundet skall Guds egenskaper vara vitt utbredda. I enlighet med detta, i samma utsträckning som Koranen betonar Guds rättvisa och uppmanar till rättvisa och jämlikhet i samhället och hos individer, betonar Koranen att orättvisor leder till samhällets fördärv. Koranen beskriver förtryckarnas öde enligt vilket dessa går mycket hårda straff till mötes.

Koranen återger de gamla folkens öde och påminner om ett flertal tillfällen då dessa har drabbats av Guds bestraffningar. Detta p.g.a. det förtryck och den korruption dessa anstiftade. Koranen uppmanar oss att ta lärdom av dessa berättelser och varnar oss så att vi inte skall drabbas av ett liknande öde.

Koranen uttrycker denna princip mycket klart och tydligt: "Gud påbjuder förvisso rättvisa, välgörenhet och givmildhet mot anförvanter och förbjuder det skändliga, otillbörliga och kränkande." ⁵

Enligt den islamiska läran är det fel såväl att begå orätt och utsätta andra för förtryck som att själv acceptera sådant. Enligt Koranen skall man "varken göra eller lida orätt" ⁶

Att ge upp inför de orättfärdiga uppmuntrar dem att fortsätta sina illdåd.

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Kan vårt förnuft utan religionens hjälp skilja mellan gott och ont?
2. Varifrån härstammar orättvisor? Finns det förnuftiga skäl till gudomlig rättvisa?
3. Vad säger Koranen om Guds rättvisa och hur avskriver den orättvisorna mot Honom!
4. Vad är människans ansvar angående rättvisa och orättvisor?
5. Är det en synd att acceptera orätt? Varför?

Tredje lektionen

Det ondas och hemsökelsens filosofi

Redan tidigt i människans historia och även i våra dagar har det funnits och finns det människor som tvivlar på Guds rättvisa. Dessa har lagt fram sina idéer och argument enligt vilka rättvisa inte är förenligt med Guds handlingar. En del av dessa har inte nöjt sig med att förneka den gudomliga rättvisan, utan har gått så långt som till att på basis av dessa argument förneka Guds existens! Bland det de tar upp är olyckshändelser och naturkatastrofer som jordbävningar, storm och liknande. Man tar även upp de till synes existerande skillnaderna mellan människor, olyckor samt de skadeverkningar som drabbar människor och djur och växter som ytterligare bevis för Guds orättvisor.

För att bevisa det felaktiga i dessa resonemang bör vi ha en genomgående diskussion.

1. Relativa domar och begränsad kunskap:

Det normala är att vi utgår ifrån hur saker och ting förhåller sig till oss när vi bildar uppfattning om en sak och fäller omdömen. Vi säger t.ex. att föremålet A står nära oss eller långt ifrån oss. Eller att personen B är stark eller svag, vilket innebär att vederbörande befinner sig i det beskrivna tillståndet i jämförelse med oss eller någon annan. Vi utgår ofta från samma grunder när vi fäller omdömen om vad vi uppfattar vara gott eller ont.

Om det t.ex. regnar någonstans så bryr vi oss inte om regnets betydelse för jorden och växtligheten, dvs. vi utgår inte från ett globalt perspektiv, utan vi utgår från vår egen omgivning, vårt hus, vår gård eller vår stad. Om regnet skulle vara bra kallar vi det för Guds gåva, medan vi, om det medför skador på vår egen dom eller andra umbäranden, kallar det för ont eller någonting negativt.

När man river en gammal byggnad störs vi som förbipasserande eller kringboende av det damm och buller, som detta medför och anser det vara ont, även om det skulle byggas ett sjukhus på samma plats och folk skulle ha stor nytta av detta. Som i exemplet med regnet skulle det ha en god och positiv effekt i ett större sammanhang.

Man uppfattar ormbett som någonting negativt och ont, utan att tänka på att detta är ett försvarsmedel eller jaktredskap för djuret i fråga, och utan att tänka på att från samma gift kan man utvinna läkemedel som räddar och botar tusentals människor.

För att undvika felaktiga omdömen bör vi inte lita på vår begränsade kunskapsnivå. Vi måste undvika att enbart se på sakers relation till oss själva i vårt ställningstagande utan se dem i ett helhetsperspektiv och döma därefter.

I princip hänger saker och ting ihop som en kedja. Stormen och ösregnet som drabbar vår stad idag hänger samman med vad som händer på andra ställen på jorden och vad som har hänt tidigare och även med vad som kommer att hända i framtiden. Resultatet blir att det står i strid med det logiska tänkandet att peka på enskilda händelser och fälla ett avgörande omdöme utifrån dessa.

Den skapade världen i sig är god, men om någonting här i världen är gott ur en aspekt och ont ur en annan, kan det liknas vid ett kirurgiskt ingrepp. Det senare innebär vissa umbäranden, men är till människans gagn. På så vis skulle vi kunna påstå att godheten är relativ.

Ta t.ex. detta med jordbävning. Det är förvisso sant att en jordbävning leder till skadegörelse på en viss plats, men om vi betraktar dess kedjereaktion med andra fenomen kommer vi att ändra uppfattning.

Vad beror jordbävningen på? Temperaturen och trycket i jordens inre och jordplattornas rörelse eller gravitationskraften eller bådadera? Vetenskapsmännen har olika uppfattningar i frågan. I vilket fall som helst måste vi lägga vikten vid jordbävningens andra verkningar. Vi bör exempelvis veta vilken betydelse jordens temperatur och tryck har för t.ex. bildandet av oljekällor, som är den främsta energikällan i vår tid samt vilken betydelse den har för annat, som t.ex. stenkolk och dylikt. På så vis är godheten relativ.

Ett annat exempel är havets ebb och flod, vilket är en följd av månens påverkan på jorden. Detta har en mycket stor betydelse för havet och djuren i det, för stränderna och för det sötvatten som rinner ut i havet; på så vis är godheten relativ.

Koranen säger att vår kunskapsnivå är begränsad och att vi inte skall förhastna oss att fälla omdömen: "Men I haven fått en ringa del av kunskapen." 7

2. Önskade händelser och varningar:

Många människor drabbas av egoism och högmod när de uppnår välstånd. Man glömmer många av sina mänskliga plikter. När livet har sin gilla gång och det råder stiltje i "livets hav" är det lätt hänt att människan glider in i ett tillstånd av dvala och glömska. Detta skulle i längden leda till människans fördärv.

Utan tvivel är en red oförväntade händelser i livet till för att sätta stopp för människans högmod och väcka henne från detta tillstånd av glömska och dvala. Yrkesförare brakar klaga över vägsträckor som saknar kurvor och upp och nedförsbackar. De anser att dessa vägsträckors enformighet gör att föraren somnar bakom ratten och att det är då det händer olyckor.

I vissa länder bygger man konstgjorda upp- och nedförsbackar och kurvor för att förebygga sådana olyckor. Människors liv eller väg är på samma sätt. Om det inte skulle finnas både upp- och nedgångar i livet, och om det inte ibland skulle inträffa önskade händelser i livet, då skulle människan drabbas av samma tillstånd. Hon glömmer Gud och det ansvar och de uppgifter varje människa har i sitt liv.

Vi säger inte att man på egen hand skall förorsaka önskade händelser i livet och framkalla olyckor. Dessa händelser har funnits och kommer att finnas i livet. Vad vi säger är att man måste veta att tanken bakom en del av dessa händelser är att människan skall vakna och frigöra sig från den egoism och det högmod som är hennes lyckas fiender.

Vi upprepar att det vi säger här är en del av förklaringen till önskade händelser i livet, men inte hela förklaringen. Det finns andra aspekter som vi kommer att, om Gud så vill, ta upp senare. Om detta säger koranen att: "Och vi...hemsökte dem med sorg och motgång, för den händelse de månde ödmjuka sig." 8

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Vilka har tagit upp problemet med hemsökelse och det onda i sin ideologi?
2. Nämn några exempel på det onda och hemsökelse. Har du personligen drabbats av dessa?
3. Vad menas med relativt omdöme och allsidigt omdöme, "absolut ond" och relativ godhet?
4. Är jordbävning och storm nödvändigtvis skadliga?
5. Vilka positive effekter kan önskade olyckor ha i en människas liv?

Fjärde lektionen

Filosofin bakom icke-önskvärda händelser i livet

Vi sa au det fanns en grupp människor som anser att sorgliga, oönskade och oförutsebara händelser liksom problem och motgångar, är ett bevis på att Gud skulle vara orättvis. De går ibland så långt att de förnekar Guds existens.

I den förra lektionen tog vi upp några av dessa händelser och nämnde filosofin bakom dem. Nu fortsätter vi diskussionen:

Människan utvecklas genom att handskas med problem

Vi vill ännu en gång upprepa här att man inte skall skapa problem för sig själv. Dock händer det ofta att svåra problem i livet stärker vår vilja och vår kraft. Precis som stål som blir starkare av den hetta det utsätts för i smedens ugn stärks vår moral och vi får allt större kraft och förtroende i problemens "ugn".

Krig är i grunden inte bra men ibland leder ett svårt och långvarigt krig till att nationens förmåga blomstrar. Man sluter leden och enas och återuppbygger snabbt sitt land från underutveckling och eftersläpning.

En berömd arabisk historiker säger: "Varje framstående civilisation som har uppstått under historiens gång har tillkommit efter det att ett land har blivit utsatt för yttre aggressioner från en fientlig stormakt, och därmed återuppväckt och mobiliserat okända förmågor hos de angripna."

Alla människor och nationer reagerar förstås inte på samma sätt på livets svåra händelser. En del människor grips av hjälplöshet, svaghet och pessimism, vilket leder dem till negative resultat. Men de som har goda förutsättningar reagerar på ett annat sätt. De stimuleras till att mobilisera och rätta till sina svaga punkter. Eftersom de flesta emellertid gör en ytlig bedömning av förhållandena, så ser de bara svårigheterna och förmår inte att se de positive och konstruktiva resultat som kan följa.

Därmed inte sagt att alla livets svåra motgångar leder till sådana positive resultat, men så kan det dock vara i vissa fall.

Om man studerar geniernas liv ser vi att nästan alla har vuxit upp med svåra problem. Det händer inte så ofta att genieer kommer från de välbärgade hemmen. De bästa militära befälen är de som har varit med i svåra och långa strider. De bästa ekonomerna är de som har att göra med krisdrabbade marknader och ekonomier. De bästa politikerna är de som brottas med svåra politiska problem.

I korthet skulle man kunna säga att problem och umbäranden och lidanden utvecklar människorna. I Koranen kan vi läsa: "Så kan det hända, att I haven motvilja för något, vari Gud nedlagt mycket gott." 9

Problemen gör att man går tillbaka till Gud

Varje del av människans kropp är till för ett visst ändamål. Ögonen för ett, öronen för ett annat, hjärta, hjärna och nerver har alla skapats för sina ändamål. När t.o.m. mönstren i våra fingertoppar är till för någonting, hur kan då människan i sin helhet vara utan något som helst ändamål eller filosofi. Detta ändamål är ingenting annat än att människan skall utvecklas på alla områden.

Man behöver förstås för att uppnå denna utveckling ett omfattande, djupsinnigt och pedagogiskt handlingsprogram. Gud har för detta ändamål, förutom människans inre väsen, sänt profeterna och de heliga skrifterna för att leda människorna på denna väg.

Människan behöver ibland se resultatet av sina synder och misstag och drabbas av problem i livet för att hon inte har lytt Gud. På så vis kan man se de vedervärdiga resultaten av sina handlingar och vända sig till Gud igen. Det är på så sätt som en del av problemen och olyckorna i egentlig mening är Guds gåvor. Koranen säger: "Ofärd uppstår på land och hav genom människornas händers verk, för att han skall låta dem smaka något av vad de gjort, för den händelse de månne åtra sig." ¹⁰

Med tanke på det ovan sagda är det oklokt och ologiskt att kalla sorgliga händelser för "onda" och anse att de skulle strida mot gudomlig rättvisa, för ju mer vi granskar detta, desto bättre förstår vi deras filosofiska bakgrund.

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Vad är syftet med vår skapelse? Hur kan vi få svar på frågan?
2. Hur kan människan utvecklas genom att handskas med problem?
3. Känner ni till någon som har vuxit upp med problem och sedan uppnått en hög ställning? Berätta deras livshistoria.
4. Vad säger Koranen om resultatet av våra synder?
5. Vilka drar positive respektive negative slutsatser av livets motgångar?

Femte lektionen

Återigen om det ondas filosofi

Med tanke på att diskussionen om det onda, sorgliga händelser och liknande, uppehåller många av dem som studerar Gud och hans enhet, är vi nöjda att föra diskussionen vidare kring filosofin bakom det som uppfattas som det onda.

5. Problem och upp- och nedgångar ger en mening med livet

Det är kanske svårt för en del människor att föreställa sig att om livet enbart skulle bestå av välsignelser och fortsätta på ett enformigt sätt, så skulle det förlora sitt värde. Om man ställer ett föremål mitt i ett rum och belyser det från alla riktningar med like starkt ljus så är föremålet svårt att urskilja. Ögat ser föremålet genom de skuggor som bildas och genom att det skiljer sig från sin omgivning. Värdet med livets välsignelser kan heller inte förstås utan svaga eller starka "skuggor" av problem. Om sjukdomar inte fanns skulle vi inte ha någon uppfattning om hälsa. När man tillfrisknar efter en natt med hög feber och huvud- och kanske muskelvärk, upplever man hälsan tydligt. Och när helst man påminns om vad man har varit med om förstår man vilken dyrbar juvel, dvs. hälsan, man har.

Enformigt liv, må det varad en behagligaste livsformen, är ändå tröttsamt, meningslöst och trist. Många människor klagat ofta över ett bekvämt liv, tomt på händelser eller problem, eller begår t.o.m. självmord av livströtthet.

Man hittar ingen professionell arkitekt som bygger ett rum med väggar som ett fängelses väggar, utan försöker forma dem på ett sätt som inte skall verka alltför enformigt.

Varför är naturen så vacker? Varför är visionen av berg och skogar, bäckar som slingrar sig fram och små och stora träd så vacker och glädjebringande?

En förklaring kan vara dess mångfald och brist på enformighet. Detta med ljus och mörker som så ofta förekommer i Koranen är till för att livet inte skall vara enformigt. Om solen alltid skulle skina från samma punkt så skulle man aldrig uppleva skymningen, och det skulle de flesta tröttna på ganska fort. Därför måste vi acceptera att åtminstone en del av livets problem har den karaktären att de ger livet en mening och gör det uthärdligt. De uppenbarar livets välsignelser och människan förstår då att hon måste utnyttja dem till det yttersta.

6. Problem som vi själva har skapat

En annan punkt som vi måste påpeka är att många människor begår det misstaget att när de drabbas av svåra händelser, vilka skapas av andra människor, de tror att det betyder att det inte skulle finnas någon gudomlig rättvisa. De skyller människans verk på Gud.

Man säger t.ex.: "Varför drabbar de värsta olyckorna nästan alltid de sämst ställda?" Ta t.ex. jordbävningar. I storstäderna kräver de färre offer än på landsbygden. "Vad är detta för rättvisa?", "Varför drabbar inte katastrofen alla människogrupper?", "Varför måste de svagaste alltid drabbas hårdast?", "Varför skördas exempelvis i svåra epidemier de flesta offren bland dessa?"

Vad man glömmer är att ingen av dessa olyckor har med Gud eller gudomlig rättvisa att göra. De är resultaten av människans verk, av snedfördelning av resurser och av missförhållanden som förtryck etc.

Om folk på landsbygden hade samma resurser som stadsborna och kunde bygga lika starka hus skulle de inte ha drabbats så hårt. När husen på landsbygden består av ihop staplade träd och

block utan något riktigt byggnads material kan man inte vänta sig någonting annat än att de skall rasa ihop av minsta stöt. Men vad har det med Gud att göra?

Kritiken måste istället riktas mot det orättvisa samhällssystemet. Man måste sätta stopp för de sociala orättvisorna. Man måste bekämpa fattigdomen och sträva efter att de svaga får sin rätt. Allt för att undvika orättvisor.

Om alla människor får tillräckligt med näring och vitaminer och får tillgång till bra vård blir de lika starka och immuna mot sjukdomar. Men när ett felaktigt samhällssystem eller världsordning leder till att vissa t.o.m. har tillgång till läkarvård till sina hundar och katter, medan flertalet fattiga saknar de mest elementära vårdmöjligheter att erbjuda sina spädbarn, skall man inte förvänta någonting annat än misär och hjärtskärande scener.

Vi måste vända kritiken mot oss själva istället för att rikta den mot Gud. Vi måste se till att alla i samhället får rätt till vård, hygien, mat, bostäder och utbildning. Åtminstone på en dräglig nivå.

Vi får med andra ord inte skylla våra egna misstag på Gud. Gud har inte skapat orättvisor. Han har skapat oss fria, vilket är nyckeln till vår utveckling och framgång. Men vi missbrukar vår frihet och utsätter medmänniskor för inskränkningar vilket leder till sociala klyftor i samhället. Koranen säger: "Gud gör förvisso ej människorna den ringaste orätt, utan människorna göra orätt mot sig själva." ¹¹

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Vilka onda effekter medför ett enformigt liv? Har du sett någon som rider av sitt bekväma liv?
2. Vad vet du om ljusets och mörkrets betydelse för livet?
3. Beror alla svårigheter i livet på Gud eller är vi själva delaktiga i dem?
4. Finns det någon bra lösning på de sociala orättvisorna? Vilka är våra plikter gentemot de sämst ställda?

Sjätte lektionen

Predestination eller fri vilja

Bland de frågor som står nära frågan om gudomlig rättvisa är predestination och fri vilja.

Enligt fatalisterna har människan ingen fri vilja i sitt handlande. De liknar människans handlingar vid en robots olika rörelser. Hur kan då denna uppfattning hänga ihop med gudomlig rättvisa? Det var kanske p.g.a. detta som de sunnitiska teologerna, de s.k. ash'ariterna, som vi tidigare nämnt, trodde på predestination.

Rättvisan blir någonting meningslöst om man tror på predestinationen.

För att klargöra detta måste vi granska en rad frågor på ett närmare sätt:

1. Varifrån härstammar tron på predestination

Varje människa anser att hon är fri att bestämma över sina handlingar. Det är hon själv som bestämmer att t.ex. låna en summa pengar till en god vän eller inte, eller att dricka ett glas vatten när hon känner sig törstig eller inte, eller om hon skall förlåta någon som har gjort något fel mot henne. Eller att man skiljer mellan de rörelser som en frisk människa gör med sina händer av egen vilja och en gammal människas darrningar p.g.a. hög ålder och sjukdom.

Varför förnekar en del människor den fria viljan, som ändå de flesta intuitivt tror på, och istället väljer att tro på predestinationen?

Det finns många förklaringar och bakomliggande orsaker men vi skall nämna några av dem. Man kan se att människorna tar intryck av sin omgivning, så uppfostran kan vara en annan orsak. Kulturella betingelser som exempelvis vidskepelse är andra orsaker som utan tvivel påverkar människorna. Den ekonomiska situationen kan ibland påverka människornas attityder. Man kan heller inte förneka ärftlighetens betydelse i det här sammanhanget. Allt detta gör att man tror att människan inte har någon fri vilja, utan att det är inre och yttre omständigheter som gör att vi fattar våra beslut, och om dessa omständigheter vore annorlunda skulle vi också agera annorlunda.

Man skulle kunna kalla dessa omständigheter för omgivningens determinism, ekonomins determinism, uppfostrans determinism och ärftlighetens determinism. Dessa faktorer är de viktigaste hos den fatalistiska skolan.

2. Fatalisternas främsta misstag

De som tänker i dessa tankebanor glömmer en väsentlig punkt och det är att diskussionen gäller inte "motiven" och "biorsakerna" utan de grundläggande orsakerna.

Ingen kan förneka omgivningens, kulturens och de ekonomiska faktorernas delaktighet i människans tänkande och handlande. Vad frågan gäller är att alla dessa faktorer till trots, så är det människan som till syvende och sist beslutar om sitt handlande.

Det står klart att i ett felaktigt samhällssystem, likt det tidigare iranska samhällssystemet under monarken och diktatorn, dvs. Shahan, fanns det möjligheter för avvikelser från islam, men ingenting kunde tvinga en till avvikelser. Detta gäller inte enbart den aktuella perioden. I samma korrupta system och under samma period kunde vi avstå från exempelvis ocker och annat fördärv som var så vanligt och påbjudet under denna period.

Man måste p.g.a. detta skilja mellan vad som anses vara "biorsaker" och den huvudsakliga orsaken. Det är just p.g.a. detta som man hittar människor som har vuxit upp med olämplig uppfostran, eller i välbärgade familjer, eller med avvikande kultur och mentalitet, eller ärvt vissa olämpligheter, men samtidigt skiljer sig från sin omgivning och t.o.m. gjort revolt mot samma omgivning. Om det skulle vara så att alla människor skulle vara produkter av sin omgivning, kultur och trender, skulle vi inte kunna se några som helst avvikelser eller revolutioner i världen. Då skulle alla på ett eller annat sätt ha vant sig vid sin omgivning och ingen skulle komma på tanken att utveckla någonting nytt. Allt vad vi har sagt här visar att ingen av dessa faktorer är avgörande, utan bidragande, orsaker. Det är människan själv som ytterst fattar det avgörande beslutet. Det är som om man under en het sommarmånad bestämmer sig för att fasta under fastemånaden Ramadan, som är ett gudomligt påbud i islam och varje frisk och vuxen muslim bör göra det. Man känner sig törstig och kroppen behöver vätska, men på samma gång vägrar man hörsamma kroppens begär för att i stället lyda Guds påbud, samtidigt som det finns människor som bestämmer sig för att hörsamma kroppens begär och inte fasta.

Den slutsats man kan dra av detta är att människan äger en vilja som står över allt annat.

3. Den fatalistiska skolans sociala och politiska faktorer

Sanningen är att frågan om determinism eller predestination och fri vilja har varit föremål för missbruk under historiens gång. En rad argument har använts som slagträ i denna kampanj för att förneka människans fria vilja och hålla fram idén om determinism. Några av dessa är följande:

A/Politiska argument

Många despotiska och egoistiska enväldshärskare och statsmän har använt detta argument för att kväsa de förtryckta och fortsätta sitt orättmätiga makthavande. Man ville göra gällande att människan inte hade något val och att det var ödet eller historiens determinism som bestämde över människorna. Om en del människor är härskare och andra undersåtar så är det i överensstämmelse med ödet eller historien! Det är klart vilken missvisande effekt denna tankegång har på människorna, och den tillåter makthavarna att fortsätta sina illdåd. Förnuftet och religionen säger att människans öde ligger i hennes egna händer och att det inte finns någon predestination och absolut determinism. Det gudomliga "ödet" avgörs genom våra handlingar, vår vilja, vår tro och våra strävanden.

B/Psykologiska argument:

En del människor, speciellt de som inte vill eller förmår engagera sig i någonting och är likgiltiga inför det som händer, drabbas ofta av motgångar i livet och vill aldrig erkänna den beska sanningen att det är de själva som är orsaken till sina motgångar. För att slippa ansvar så skyller de på ödet och det förutbestämda, och dövar därmed sin ångest.

C/Sociala faktorer:

En del människor vill vara obundna i allt, för att kunna göra vad som än faller dem in och ändå kunna svära sig fria från allt ansvar. Dessa människor söker sig till determinism och vill förklara, eller rättare sagt bortförklara, sina handlingar med att de inte har någon fri vilja.

Vi vet dock att detta är fel, även de själva inser att och är medvetna om att vad de säger är grundlöst och ingenting annat än dåliga ursäkter, men deras intressen tillåter inte sanningen att komma fram. För att bygga ett friskt och sunt samhällssystem måste man bekämpa den fatalistiska och deterministiska tanken, som är en produkt av kolonialtiden i u-länderna, för att den på falska grunder försöker förklara motgångar och hinder som finns i samhället som förutbestämda eller oundvikliga. Detta trots att alla framgångsrika nationer har övervunnit många hinder och svårigheter under sin utveckling.

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Vad är det för skillnad mellan det fatalistiska tänkandet och fri vilja?
2. Vilka orsaker stödjer fatalisterna sina teorier på?
3. Hur kan man bemöta dem som betonar omgivningens, kulturens och ärftlighetens påverkan?
4. Vilka är de politiska, psykologiska och sociala faktorer och argument som används i den fatalistiska och deterministiska skolan?
5. Hur bemöter vi dessa faktorer och argument?

Sjunde lektionen

De klaraste bevisen för fri vilja

1. Människans kollektiva samvete förnekar predestinationen:

Trots att filosofer och teologer på olika sätt framlägger bevis för människans fria vilja tänker vi ta en genväg och ta upp de klaraste orsakerna och bevisen för den fria viljan, dvs. det som det kollektiva mänskliga samvetet lägger fram i detta ämne.

Man kan trots allt inte förneka att de mänskliga samfundet, oberoende av om de är gudfruktiga eller ej, ligger i väst eller öst, är underutvecklade eller moderna, rika eller fattiga, i-land eller u-land, är eniga på en punkt, nämligen den att lag och ordning måste härska i samhället. Människor har skyldigheter inför lagen och den som överträder lagen måste bestraffas på ett eller annat sätt.

Med andra ord så är alla eniga om att det måste råda lag och ordning, att folk har skyldigheter inför lagen och att överträdelse måste bestraffas. Det var kanske bara de primitiva stammarna som inte kände detta.

Vad vi här kallar för det kollektiva mänskliga samvetet är ett av de klaraste bevisen för människans fria vilja.

Hur kan man föreställa sig att människan är tvungen att utföra sina handlingar och inte äger någon fri vilja, men samtidigt anse att hon har skyldigheter inför lagen och att om hon överträder lagarna så skall hon ställas inför rätta? Och fråga varför hon har gjort så och inte gjort på ett annat sätt? Och om hon befinnas skyldig döma henne till straff eller t.o.m. avrätta henne! Ett sådant handlande är som om man skulle ställa stenar som har fallit från bergen och dödat passagerare i en förbipasserande bil på en landsväg inför rätta.

Det är förvisso sant att det till synes finns stora skillnader mellan människor och stenar, men om vi förnekar den fria viljan spelar denna synliga skillnad ingen större roll. Båda två har begått sitt "brott" till följd av determinerande faktorer. Stenen har fallit till följd av gravitationskraften och den kriminelle mördaren har begått sitt brott till följd av en eller flera determinerande faktorer. Enligt den fatalistiska skolan finns det ingen skillnad mellan dessa två, eftersom ingendera gör någonting i enlighet med sin fria vilja. Varför då ställa den ena inför rätta, men låta den andra gå fri?

Här står vi inför ett vägsval, antingen måste vi gå emot det kollektiva mänskliga samvetet och döma ut alla lagar, domstolar och bestraffningar eller också förkasta fatalisternas tankegångar. Uppenbarligen föredrar de flesta den andra utvägen.

Det intressanta är att även de som i teorin tror på determinismen och fatalismen i det verkliga livet "tror" på den fria viljan. Om någon skulle kränka deras rättigheter eller skada deras egendom på något sätt, stämmer de förövarna och kräver sina rättigheter. Då kan man fråga dem: Om det är så att människan inte har någon fri vilja, varför blir de då utom sig i sådana situationer?

I vilket fall som helst är det kollektiva mänskliga samvetet ett levande bevis på denna sanning: att alla människor innerst inne tror på människans fria vilja och alltid kommer att göra det. Man skulle inte kunna leva en enda dag utan denna tro och övertygelse och inte heller kunna fortsätta sitt individuella och sociala liv.

Den store islamiske filosofen *Khadje Nasir al-Din al Tosi* skriver denna korta mening angående detta ämne: "Vårt förnuft och samvete säger att vi är ansvariga för vårt handlande."

2. Konflikten mellan fatalisternas logik och religionens logik:

Det vi tog upp under rubriken det kollektiva mänskliga samvetet gäller såväl för religiösa som icke-religiösa. Ur religiöst perspektiv finns det klara argument mot fatalismen. Den religiösa tron har aldrig kunnat gå ihop med fatalismen. Hur skulle man kunna föra samman den gudomliga rättvisan med fatalismen? Hur kan Gud å ena sidan tvinga människan till ett brott och sedan bestraffa henne för det. Detta strider mot varje form av sunt förnuft och logik.

Om man accepterar fatalismen så saknar allt betydelse. Besträffning eller belöning, paradiset eller helvete, allt blir utan en vettig innebörd.

Allt som står i Koranen om "handlingsbrevet", "Guds räkning av människans handlingar", det som står i Koranen om dem som begår synd eller dem som har lytt Gud blir meningslösa fraser. Enligt fatalistens uppfattning har ju varken den som åttlytt Gud eller den som begått synder gjort det av egen fri vilja. När man talar om skyldigheter och ansvar i religionens termer grundas allting på fri vilja, men när denna inte finns har varken skyldighet eller ansvar någon betydelse.

Kan man säga till en människa, vars hand skakar ofrivilligt, att inte göra det? Eller en människa som halkar omkull att inte göra det?

Imamen 'Ali *ibn abi Talib* (frid vare med honom), shi'iternas förste imam, uttrycker sig på följande sätt om fatalismen: "Dessa ord (fatalisternas) tillhör månggudadyrkarnas, Guds fienders och satans ord".

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Vilka är de klaraste bevisen mot fatalismen?
2. Beskriv det kollektiva samvetets betydelse för den fria viljan.
3. Handlar fatalisterna i verkligheten i enlighet med vad de lär i teorin?
4. Står fatalismen i överensstämmelse med gudomlig rättvisa?
5. På vilket sätt är fri vilja grunden till varje form av skyldighet och ansvar?

Åttonde lektionen

Vad är innebörden av begreppet "*Amr bain al-amrain*" eller den så kallade medelvägen?

1. *Tafwid* eller "gudomlig utskänkning" gentemot fatalism

I motsats till fatalismens extrema uppfattning finns det en annan extrem uppfattning, nämligen den som betecknas med "*Tafwid*" eller "gudomlig utskänkning/överlåtelse".

Denna uppfattning går ut på att Gud har skapat människan och därefter överlämnat allting i människans händer. Gud är enligt denna uppfattning totalt främmande för människans handlande. Människan är absolut fri att göra vad hon önskar och Gud lägger sig inte i hennes handlande.

Inte heller denna uppfattning stämmer överens med den monoteistiska uppfattningen. Enligt den senare är världen Guds tillhörighet och ingenting faller utanför hans kontroll. Inte ens människans handlingar, trots den fria viljan, kan vara utanför Hans maktsfär. Någon annan uppfattning skulle innebära mångguderi. Denna uppfattning förutsätter att det skulle finnas olika gudar för olika handlingsområden. En Gud som skulle vara den store guden som har skapat

världen och en eller flera små gudar. Människan skulle vara en sådan då hon tillskrivs absolut fri vilja i sina handlingar och inte ens den stora guden förmår påverka hennes maktsfär.

Detta är ingenting annat än polyteism, dualism eller t.o.m. månggudadyrkan.

Det viktiga här är att vi erkänner att människan är fri, men samtidigt erkänner att Gud härskar över människornas alla handlingar.

2. Medelvägen

Det finns en hårfin poäng i det hela som vi inte får missa. Vi skall inte tro att dessa två står i motsatsställning gentemot varandra. Vi måste acceptera den gudomliga rättvisan och människans fria vilja, samt monoteismen och det faktum att den omfattar hela världssalltet. Detta är vad som kallas för den s.k. medelvägen, nämligen en uppfattning som står mellan de två tidigare nämnda ytterligheterna, fatalism och gudomlig utskänkning/överlåtelse.

Låt oss ta ett exempel för att underlätta förståelsen av detta:

Föreställ er att ni kör ett eldrivet lok. Loket är kopplat till kraftledningen och ni kan fortsätta färden så länge strömmen är inkopplad. Så fort strömmen kopplas bort stannar loket. Ni är självfallet fri att åka vart ni vill, stanna under en kortare eller längre period, köra fort eller långsamt. Men trots denna frihet kan den som har kontroll över strömmen när som helst stoppa färden. Tågets färd är ju beroende av strömmen, och den som har kontrollen över strömmen, kontrollerar också loket.

I detta exempel kan man se att förarens frihet och ansvarsområde i själva verket ligger i en annan människas händer, men ändå strider dessa inte mot varandra.

Ett annat exempel:

Föreställ er att någon har skadat sig i armen till följd av en sjukdom eller olyckshändelse, så att han inte kan behärska armens nerver, men om vi kopplar en elström med låg spänning till armen kan personen i fråga röra sin arm. Om nu denna person begår ett brott med denna arm, t.ex. att slå någon eller döda någon, är han skyldig till brottet och kan inte skylla det på strömmen eller den som har byggt apparaturen med vars hjälp han kan röra sin arm.

På samma gång är den person som har konstruerat apparaten den som ger styrka till patientens arm och "härskar" över henne, och med andra ord ligger hennes frihet ytterst i denna konstruktörs eller tillverkarens händer.

Om vi nu återgår till den ursprungliga diskussionen föreligger det på följande sätt: Gud har gett oss styrka och förnuft, vi står i ständigt kontakt med Gud och det är Han som ger oss allt detta. Om denna kontakt skulle brytas bara för ett ögonblick skulle vi dö. Om vi kan utföra någonting, så sker detta tack vare den styrka Gud ger oss i varje moment. Även vår fria vilja kommer från Honom. Han har bestämt att vi skall vara fria och utveckla oss med hjälp av den. På så vis står

vår fria vilja i Hans maktsfär. Vi är i högsta grad beroende av Honom trots vår frihet och vi är ingenting utan Honom. Detta är betydelsen av begreppet medelvägen. Vi likställer ingen med Gud, vilket skulle leda till polyteism, samtidigt som människor inte är tvungna att utföra handlingar såsom att utsätta andra för oförrätter. Detta har vi lärt oss av våra imamer (frid vare med dem). När man frågade dem om det fanns någon annan väg mellan de två extrema uppfattningarna svarade de: "Ja, en väg som är bredare än avståndet mellan himmel och jord." ¹²

3. Koranen, fatalismen och den fria viljan:

Koranen talar klarspråk i detta ämne och bevisar att människans fria vilja existerar. Det finns hundratals verser som handlar om människans fria vilja:

A/ Alla verser som talar om befallning till dygd och förbud mot något. Dessa verser är klara bevis på att människan är fri eftersom, om det inte fanns någon frihet, dessa befallningar eller förbud skulle förefalla helt absurda och meningslösa.

B/ Alla verser som förebrår dem som har begått synd och lovprisar dem som gör goda gärningar är klara bevis på frihet eftersom, om det inte fanns någon fri vilja, alla dessa lovord och förebråelser skulle vara meningslösa.

C/ Alla verser som talar om domedagen och den yttersta räkenskapen och belöningar eller bestraffningar, paradiset eller helvete, är bevis på fri vilja eftersom, om man trodde på fatalism, allt detta vore absolut orättvist och meningslöst.

D/ Alla verser som talar om att människan står i skuld för sina gärningar, som exempelvis följande:

"Varje själ är satt i pant för vad hon begått" ¹³

"Varje människa är satt i pant för vad hon begått" ¹⁴

"Vi hava förvisso lett henne på vägen, vare sig hon är tacksam eller otacksam". ¹⁵

Det finns verser i Koranen som en del människor missuppfattar. En sådan är den som följer här nedan: "Men I viljen icke, så framt ej Gud vill, Gud är förvisso den vetande, den vise." ¹⁶

Denna vers förnekar på inset sätt människans fria vilja, utan vill bevisa denna sanning att människan trots sin fria vilja står under Guds makt.

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Vad betyder Tafwid? Vilka är denna uppfattnings felaktigheter?
2. Beskriv den s.k. medelvägen Amr bain al-Amrain. Ge ett exempel.
3. Vad säger Koranen om fatalism och fri vilja?

4. Vad händer med idén bakom domedagen, paradiset och helvete om vi skulle tro på fatalismen?
5. Tyder verser som "Men I viljen icke, så fram ej Gud vill" på tvång och determinism i islam?

Nionde lektionen

Vägledning och vilseledning ligger i Guds händer!

1. Olika typer av vägledning och vilseledning:

En resenär frågar dig om en adress. Du kan svara på hans fråga på två sätt:

A/Genom att föra honom till platsen.

B/Genom att visa den väg han skall ta genom att peka ut den med handen.

I båda fallen har du väglett resenären, men det finns en skillnad mellan dessa två. I det andra fallet har du bara visat vägen, medan du i det första fallet följt honom till platsen. I Koranen och den islamiska traditionen finner vi båda förfaringssätten. Å andra sidan har vägledning enbart legal karaktär, dvs. den sker genom lagar och föreskrifter, medan den ibland kan ha "instinktiv" karaktär.

I flera koranverser står det att vägledning och vilseledning är Guds verk. Vägledning eller "vägvisning" sker utan tvivel av Gud, eftersom Han har sänt profeterna för att uppenbara de heliga skrifterna för människorna.

Men att "följa någon till målet", på ett tvångsmässigt sätt, strider mot principen om människans fria vilja. Men så till vida som det är Gud som ger oss alla nödvändiga medel för att nå vårt mål, och att det är han som ger oss lyckan att nå målet, så skulle man kunna säga att vägledning kommer från Gud. Detta sker på så sätt att han skaffar fram medel och förutsättningar och lämnar dem till människan.

2. En viktig fråga!

I en rad koranverser kan vi läsa att "Gud låter vem han vill fara vilse och vägleder vem han vill, ja, Han är den väldige, den vise".¹⁷

Dessa verser leder nästan automatiskt till en tankeställare hos vissa människor. Man ställer sig följande fråga: "Hur kan Gud vägleda eller vilseleda vem Han vill? Vad kan människan göra?" Dessa frågor och liknande tankeställare härstammar från det att man saknar en total uppfattning om Koranens innehåll och tolkningen av koranverser.

Det viktiga i det här sammanhanget är att man måste tolka koranverser i samband med andra verser för att komma underfund med deras riktiga innebörd. Här nedan kommer jag att nämna en rad koranverser som handlar om vägledning och vilseledning och då får vi jämföra dem med den tidigare nämnda versen och dra följande slutsats:

"Gud styrker dem som tro, med ett fast ord både i det jordiska och i det tillkommande livet, men Gud låter de orättfärdiga fara vilse, ja, Gud gör vad Han vill." 18

"Sålunda låter Gud den som är lättsinnig och tvivelsjuk, fara vilse." 19

"Men dem, som kämpa för oss, skola vi sannerligen leda på våra vägar, ja, Gud är sannerligen med dem som göra väl. 20

Så som vi här kan se, är inte Guds vilja och försyn oberäknliga. Han varken vägleder någon eller nekar någon framgång på måfå. De som företar det heliga kriget och kämpar för Honom och accepterar krigets vedermödor och bekämpar sina begär och kämpar mot yttre fiender och bjuder hårdnackat motstånd har fått löfte om Guds vägledning och det är rättvist.

De som å andra sidan förtrycker människor och gör orätt och skapar tvivel och frestelse bland människor, dem nekar Gud sin vägledning. Deras hjärtan förmörkas av deras gärningar och de kan aldrig nå lycka och detta är rättvist.

Att Gud vilseleder människor är ingenting annat än att han ger oss resultaten av våra gärningar och det är också rättvist.

3. Kunskap om det evinnerliga är orsaken till olydnad!

Den sista punkten som vi anser vara nödvändig att ta upp är frågan om Guds evinnerliga kunskap, något som också fatalisterna tar upp.

De ställer följande fråga: "Vet Gud att personen A i tidpunkten T begår ett mord eller något annat brott?" Om man svarar nekande/nej, så har man förnekat Guds kunskap. Om man däremot svarar positivt/ja, så borde handlingen ha skett i vilket fall som helst, för annars skulle Guds kunskap vara felaktig.

För att Guds kunskap skall vara riktig, då Han beskrivs som allvetande och omnipotent, måste syndarna begå sina brott och de lydiga lyda Guds maningar!

Poängen, som de som resonerar på detta sätt missar är den viktiga punkten att Gud vet att vi på egen hand och av egen vilja lyder Honom eller syndar, dvs. att vårvilja fanns i Guds kunskap. Om vi däremot utsätts för tvång blir Guds kunskap felaktig.

Låt oss ta några exempel för att underlätta förståelsen av detta:

Föreställ er en lärare som vet att eleven A är en latmask som med all sannolikhet kommer att misslyckas i provet. Lärarens kunskap är absolut och den grundar han på sin livslånga erfarenhet. Kan eleven skylla på läraren och påstå att dennes vetskap om att eleven skulle misslyckas i provet tvingade eleven i fråga att misslyckas i provet?

Ett annat exempel: Föreställ er att en person som inte har gjort någonting brottsligt, plötsligt får vetskap om en mordplan och bestämmer sig för att vidta nödvändiga åtgärder för att hindra dess fullbordan. Kan man då hävda att personen A:s vetskap gör att den som tänker föröva mordet är oskyldig och att denne skulle vara tvungen att begå brottet?

Ett annat exempel: Föreställ er att man har konstruerat en apparat som kan förutsäga händelser. Den kan t.ex. säga att personen A gör den och den handlingen av egen vilja om ett antal timmar. Betyder det att personen A är tvungen att utföra handlingen?

Slutligen kan man säga att Guds vetskap inte tvingar någon till någon handling.

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Hur många typer av vägledning finns det? Beskriv dem.
2. Nämn ett exempel på koranverser som lägger vägledning och vilseledning i Guds händer.
3. Vad innebär gudomlig vägledning och vilseledning?
4. Vad menas med Guds evinnerliga kunskap?
5. Betyder Guds vetskap om någonting att vi inte har något ansvar? Nämn ett exempel.

Tionde lektionen

Guds rättvisa och frågan om evinnerlighet

Vi vet att Koranen talar klart och tydligt om evig bestraffning som skall drabba syndare och otrogna. I Koranen kan man läsa följande: "Gud har lovat de tvehågsna, både män och kvinnor, och de otrogna helvetets eld, att de där må evinnerligen förbliva. Detta är deras allt; Gud har förbannat dem, och dem väntar ett varaktigt straff." ²¹

I samma sura, kapitel, beskrivs belöningen för de troende på följande sätt: "Gud har lovat de rättrogna, både män och kvinnor, lustgårdar, genomflutna av bäckar, att de i dem må evinnerligen förbliva, och ljuvliga boningar i Edens lustgårdar. Guds välbehag är något ännu viktigare; detta är den högsta lyckan." ²²

Här kan man fråga sig varför en människa som lever högst 80 till 100 år och har begått en synd bestraffas i miljoner år eller för evigt?

Frågan är inte så angelägen eller viktig när det gäller belöning, eftersom Guds barmhärtighet är mycket stor, och om belöningen blir större är detta tecken på Guds stora barmhärtighet. Men i fråga om onda gärningar kan man fråga sig hur begränsade synder kan bestraffas för evigt? Hur kan man förklara detta med hänsyn till Guds rättvisa? Skall det inte finnas någon balans mellan brott och straff?

För att nå en slutgiltig lösning på detta problem måste vi notera ett antal punkter och överväga dem mycket noga:

A/Bestraffning i den hinsides världen liknar inte bestraffning i denna värld. Här bestraffas t.ex. en som har stulit någonting med ett begränsat fängelsestraff, medan bestraffning i den hinsides världen har att göra med ett brotts effekter. Med andra ord: Det lidande som syndarna drabbas av i den hinsides världen, är resultatet av deras egna gärningar i denna värld. Om detta säger Koranen följande: "Idag (domedagen) skall ingen själ lida den ringaste orätt, och I skolen blott få edra gärningars lön." ²³

Man skulle kunna få klarhet i denna fråga med hjälp av ett enkelt exempel: En person missbrukar narkotika och alkohol och hörsammar inte dem som varnar honom att detta är skadligt för hans hälsa och att han kan drabbas av diverse mag-, hjärt- och nervsjukdomar. Efter en period av "glädje" och "rus" drabbas han av magkatarr, hjärtkärlsjukdomar, får leverskador samt neurotiska besvär och kommer att lida av dessa i ett tiotal år eller kanske resten av livet. Kan man då fråga varför han skall lida av sjukdomar i flera år medan han missbrukade under ett fåtal år? Svaret blir att han lider av sina egna gärningar.

Även om han skulle ha Noaks livslängd och lida av dessa besvär säger man att han valde detta medvetet.

Bestraffningar på domedagen är oftast av denna karaktär.

B/Det är fel att föreställa sig att det måste råda balans mellan brott och straff. Relationen mellan brott och straff är ingen tidsmässig relation, utan har att göra med brottets kvalitet och resultat.

När någon mördar en oskyldig människa bestraffas han med livstids fängelse. Brottet skedde under en eller ett fåtal sekunder, medan straffet är tiotals år och ingen anser att straffet är orättvist. Detta eftersom det här inte gäller det fåtal sekunder eller minuter, timmar, månader eller år då brottet begicks, utan brottets kvalitet och dess skadeverkningar.

C/Evig vistelse i helvetet och eviga bestraffningar gäller enbart dem som har stängt alla hoppets dörrar till befrielse. De har medvetet sjunkit ner i djupet av korrupktion och fördärv. Syndens mörker har tagit över hela deras existens och de har färgats av syndens och ogudaktighetens mörker. I Koranen står det att läsa att: "Jo, de som åsamka sig ont och på vilka deras synder vakta, dessa varda eldens invånare att där evinnerligen förbliva." ²⁴

Dessa människor har brutit all kontakt med Gud och stängt alla befrielsens portar för sig själva. De liknar en fågel som medvetet har brutit eller bränt sina vingar och som är tvungen att stanna på marken för evigt och aldrig mer flyga.

Dessa punkter klargör att evig bestraffning drabbar en särskild kategori eller grupp bland hycklare och otrogna, vilket inte strider mot principen om Guds rättvisa. Detta är ett olyckligt resultat av deras egna gärningar. De har varnats tidigare av Guds sändebud. Sådana bestraffningar drabbar självfallet inte dem som är omedvetna om detta.

Här måste man även påpeka att enligt koranen och *Sunna*, dvs. profetens tradition, är Guds barmhärtighet så stor att den omfattar en stor del av syndarna. Några får del av Guds barmhärtighet genom förbön, andra genom benådning. En del har gjort goda, fast små, gärningar och Gud belönar dem mycket stort. En del får lämna helvetet efter att ha tillbringat en tid där och renats där.

Endast de som genom sin fientlighet, sitt förtryck, sin orättfärdighet, sitt hyckleri och sin korruption är genomruttna och har förmörkats av syndens och ogudaktighetens mörker får stanna där i all evighet.

Tänk efter och svara på dessa frågor:

1. Varför tror en del människor att evinnerlig bestraffning strider mot Guds rättvisa?
2. Är bestraffningar i den hinsides världen som denna världens bestraffningar? Om inte, på vilket sätt skiljer de sig från varandra?
3. Fordrar rättvisan att det skall råda balans mellan brottets tidslängd och straffets tidslängd?
4. Vilka drabbas av evinnerlig bestraffning?
5. Vilka omfattas av Guds benådning?

Slutnoter

1. Det arabiska ordet 'adl betyder rättvisa och här används ordet för att markera att den här gruppen trodde på den gudomliga rättvisan. (översättaren)

2. Det arabiska ordet Oair är en negationsord vilket i detta sammanhang innebar att denna grupp inte bodde på rättvisprincipen. (översättaren)

3. Koranen, svensk översättning K. V. Zetterstéen, (Stockholm, 1917), 10:53.

4. Ibid 21:48.

5. Ibid 16:92.

6. Ibid 2:279.

7. Koranen, svensk översättning K. V. Zetterstéen, (Stockholm, 1917), 17:87.

8. Ibid 6:42.

9. Koranen, svensk översättning K. V. Zetterstéen, (Stockholm, 1917), 4:23.

10. Ibid 30:40.

11 Koranen, svensk översättning K. V. Zetterstéen, (Stockholm, 1917), 1045.

12 Denna uppfattning är av ytterst stor vikt i den shi'itiska rättsskolan. Se vidare bl.a. Usul al-Kafi, vol. 1 s. 121.

13 Koranen, Svensk översättning K. V. Zetterstéen,(Stockholm, 1917) 74:41.

14 Ibid 52:21.

15 Ibid 76:3.

16 Ibid 76:30.

17 Koranen, svensk översättning K. V. Zetterstéen, (Stockholm, 1917), 14:4.

18 Ibid 14:32.

19 Ibid 40:36.

20 Ibid 29:69.

21 Koranen, svensk översättning K. V. Zetterstéen, (Stockholm, 1917), 9:69.

22 Ibid 9:73.

23 Ibid 36:54.

24 Ibid 2:75.